

کوچه خواندنی‌ها در همسایگی کوچه توزیع جراید

■ موضوع: گذرهای مطبوعاتی
■ ویژگی: محل توزیع روزنامه‌های پرتیراژ

بازار مطبوعات از اواخر دوره قاجار آرام آرام در تهران رونق گرفت و تحریریه و چاپخانه معدود نشریه‌های آن دوره در محدوده مرکز شهر شروع به کار کردند. در دوره پهلوی اول هم روزنامه‌های پرتیراژی مثل نسیم شمال، آدمیت، آینه افکار و ... محدوده بازار و خیابان ناصرخسرو تا خیابان‌های فردوسی و لاله‌زار را برای شروع فعالیت‌شان انتخاب کردند و به همین دلیل هویت برخی از کوچه‌ها و خیابان‌های این محدوده جغرافیایی با تاریخچه مطبوعات در تهران عجین است.

سال ۱۳۰۴ شمسی بود که روزنامه اطلاعات در محدوده خیابان ناصرخسرو فعالیتش را شروع کرد و ساختمان اصلی این روزنامه بعدها به خیابان خیام منتقل شد. دفتر روزنامه کیهان هم در خیابان فردوسی بود. نصرالله حدادی، تهران‌پژوه، درباره تجمع دفاتر روزنامه‌های پرتیراژ در تهران قدیم می‌گوید: «با توجه به بروز اتفاقات سیاسی بین سال‌های ۱۲۷۵ تا ۱۳۰۴ شمسی روزنامه‌های فراوانی داشتیم که ساختمان اصلی و چاپخانه‌هایشان در محدوده خیابان علاءالدوله، سعدی، لاله‌زار و اطراف شاه‌آباد قدیم بود؛ چون راحت‌تر می‌توانستند اتفاقات مرکز شهر را رصد کنند. محل استقرار روزنامه‌ها و چاپخانه‌ها به گونه‌ای بود که لاله‌زار از یک طرف در محاصره آنها قرار داشت.»

لااله‌زار حد فاصل سال‌های ۱۳۱۰ تا ۱۳۲۰ شمسی به شکل عجیبی در همسایگی چاپخانه نشریات معتبر تهران قرار گرفت و به جایی برای انتقال نشریات به شبکه‌های توزیع جراید تبدیل شد. «بهار» یکی از کوچه‌های فرعی لاله‌زار بود که نام این کوچه قربت عجیبی با بهار مطبوعات در تهران قدیم داشت.

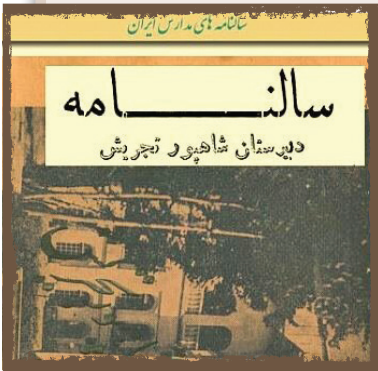
حدادی در این باره می‌گوید: «از شهریور ۱۳۲۰ که تعداد روزنامه‌ها زیاد شد، افرادی که کارشان توزیع روزنامه بود به کوچه بهار هجوم بردند. چاپخانه‌های حوالی لاله‌زار، روزنامه‌های چاپ‌شده را به کوچه بهار منتقل می‌کردند و توزیع‌کننده‌ها برای تحویل محموله به آنجا می‌رفتند. دوچرخه‌سوارها از ساعت ۱۶ به بعد روزنامه‌ها را تحویل می‌گرفتند و با فروش آنها در خیابان‌های اصلی و چهارراه‌های بزرگ درآمد خوبی کسب می‌کردند. به‌خاطر همین رفت‌وآمدها نام کوچه بهار به کوچه توزیع جراید تغییر کرد.»

در همان برهه تاریخی نام یکی دیگر از کوچه‌های

محدوده خیابان علاءالدوله هم به سرنوشت کوچه بهار دچار شد. حدادی درباره ماجرای نامگذاری کوچه خواندنی‌ها می‌گوید: «حد فاصل سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۰ مجله خواندنی‌ها به صاحب‌امتیازی و مدیرمسئولی علی‌اصغر امیرانسی در یکی از فرعی‌های ابتدای خیابان فردوسی راه‌اندازی شد و به همین خاطر نام این کوچه هم به «خواندنی‌ها» تغییر کرد. کوچه‌ای که ساختمان اصلی روزنامه کیهان در آن واقع شده بود هم به کوچه کیهان معروف شد که بعد از انقلاب به کوچه شهید شاهچراغی تغییر نام داد.»

«رنج‌نامه» مدیران و دانش‌آموزان

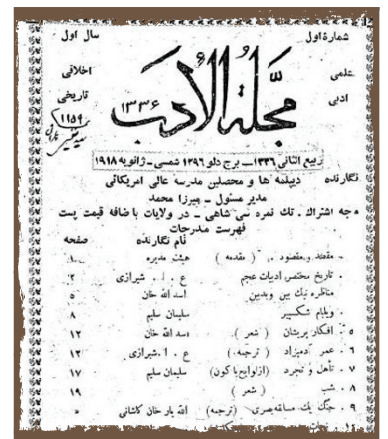
■ موضوع: سالنامه‌های مدارس قدیمی تهران
■ ویژگی: انتشار مطالب جذاب تاریخی همراه با مصاحبه‌ها و گزارش‌هایی از معلمان و دانش‌آموزان

جذاب‌ترین سالنامه‌ها یا همان وقایع‌نامه‌های تهران را باید در مدارس قدیمی این شهر جست‌وجو کرد؛ سالنامه‌هایی که به‌دست معلمان، مدیران و به‌خصوص دانش‌آموزان نگاشته می‌شد و مروری بر یک سال فعالیت آن مدرسه بود.

سالنامه‌های مدارس یکی از متفاوت‌ترین و مهم‌ترین منابع درباره تاریخ تهران محسوب می‌شوند. در حقیقت این سالنامه‌ها که در گذشته به وقایع‌نامه معروف بودند، در دهه‌های ۳۰ و ۴۰ منتشر شدند و بخشی از وقایع مدارس آن زمان را مکتوب کردند. این سالنامه‌ها اگر چه همچون روزنامه‌ها و بخش‌های دیگر مطبوعات در میان عموم مردم توزیع نمی‌شدند و بیشتر مختص دانش‌آموزان و فعالان سیستم آموزش و پرورش بودند، به‌نوعی روایتگری مکتوب وقایع مدارس پایتخت را بر عهده داشتند. علیرضا بزرگی، پژوهشگر و فعال اجتماعی محله تاریخی کن، در این باره می‌گوید: «شما با خواندن این سالنامه‌ها از وقایع مدارس و اتفاقات بین دانش‌آموزان و معلمان ... مطلع می‌شوید. این سالنامه‌ها بیانگر تاریخ فرهنگی و اجتماعی مردمان تهران اند و محیط مدارس آن روزگار را بسیار عالی و خواندنی شرح می‌دهند. مصاحبه، گزارش، داستان‌نویسی، طنز و ... محتوای اصلی این سالنامه‌ها است.»

سالنامه‌های یادشده با همت معلمان، مدیران و دانش‌آموزان مدارس در دورانی چاپ می‌شدند که امکانات نشر بسیار محدود و پرهزینه بود و به همین دلیل، این سالنامه‌ها عمر طولانی نداشتند. از مشهورترین سالنامه‌های تاریخی مدارس تهران می‌توان به سالنامه مدرسه بهمن روستای کن، دبیرستان‌های هدف، سالنامه دبیرستان دکتر ولی‌الله نصر، سالنامه دبیرستان شاهپور تجریش، سالنامه دبیرستان رهنما، سالنامه دبیرستان علمیه تهران، سالنامه دبیرستان شرف تهران و سالنامه بنیاد فرهنگی البرز تهران اشاره کرد. جالب اینکه چون برخی از این سالنامه‌ها روایتگر مشقات و در دسرهای یک سال تحصیلی بودند، به‌عنوان «رنج‌نامه» نیز منتشر می‌شدند؛ مانند «رنج‌نامه» مدیر دبیرستان شاهپور تجریش/۱۳۲۵ ه.ش.

بزرگی برای نمونه سالنامه مدرسه بهمن کن را مثال می‌زند و می‌گوید: «در بخش‌های مختلف این سالنامه می‌توان به موضوع‌هایی همچون سال تأسیس مدرسه بهمن، سرگذشت دبیران مدرسه، دست‌نوشته‌هایی از دانش‌آموزان، شرح‌حال بزرگان کن، اوضاع جغرافیایی و محصولات کن، جدول، لطیفه و سرگرمی اشاره کرد. عکس‌های کتاب هم بسیار دیدنی و جذابند و دانش‌آموزان قدیمی را در مدرسه نشان می‌دهند.»

اخبار اطفال در پایتخت

■ موضوع: نخستین نشریات کودکان و نوجوانان

■ ویژگی: تعلیم و تربیت بچه‌ها با ابزار مطبوعات

نخستین نشریات کودکان و نوجوان در تهران در دوران مشروطه پا به عرصه مطبوعات گذاشتند؛ دورانی که توجه به تربیت و تعلیم کودکان و نوجوانان و بهبود زندگی آنها بسیار مورد توجه قرار گرفت.

قبل از مشروطه موضوعات مربوط به کودکان و نوجوانان نه به‌صورت مستقل بلکه در کنار مطالب بزرگسالان در قالب یک ستون یا مقاله در نشریات چاپ می‌شد. برای مثال روزنامه کاغذ اخبار، به‌عنوان نخستین نشریه ایران، مطالبی درباره وضعیت کودکان منتشر می‌کرد. اما نقطه اوج شکل‌گیری این نشریات مربوط به دوران مشروطه بود. مهرشاد کاظمی، تهران‌پژوه، در این باره می‌گوید: «پرداختن به موضوع کودکان از مهم‌ترین موضوعاتی بود که مطبوعات از همان گام‌های نخست به آن توجه

دادند؛ اما این موضوعات بیشتر جنبه تعلیم و تربیت داشتند. مثلاً در نشریه «دانش دارالفنون» به موضوعات کودکان و نوجوانان پرداخته می‌شد و در نشریه «تربیت» نیز بحث کودکان مطرح بود. بیشتر این نشریات نه به‌طور مستقل بلکه در قالب موضوعات علمی، ادبی و آموزشی به مقوله کودکان می‌پرداختند. در حقیقت مطالب مربوط به کودکان در کنار موضوعات ویژه بزرگسالان در نشریات تهران قرار گرفت. توجه جدی به موضوعات مربوط به کودکان و نوجوانان را می‌توان در روزنامه «وقایع اتفاقیه» که در سال سوم سلطنت ناصرالدین‌شاه به دستور میرزا تقی‌خان امیرکبیر چاپ می‌شد، جست‌وجو کرد. این نشریه به‌طور ثابت و مستمر اخبار مدرسه دارالفنون را که دانش‌آموزان آن نوجوان بودند، چاپ می‌کرد. اخبار بیماری‌های اطفال، حوادث کودکان، کودکان بزهکار و حتی آگهی‌های کتاب‌فروشی نیز در آن چاپ می‌شد.»

کاظمی درباره انتشار «مجله ادب» در تهران هم می‌گوید: «نخستین شماره مجله ادب در تهران به سرپرستی محمد وفادار و با همکاری دانش‌آموزان و دانش‌آموزان مدرسه آمریکایی به چاپ رسید. این نشریه با ترتیب انتشار ۲ ماه یک‌بار آغاز به کار کرد و در خیابان قوام‌السلطنه سابق یا همان خیابان سی‌تیر کنونی در کتابخانه مدرسه آمریکایی تک‌شماره آن به قیمت ۳۰ شاهی به فروش می‌رسید.»

نویسندگان شماره نخست این مجله دیپلمه‌ها و دانش‌آموزان مدرسه آمریکایی بودند و هدف از انتشار آن آشنا کردن نسل جوان با ادبیات بود. ستون ثابتی از مجله ادب به نام تکالیف کلاسی، در هر شماره داستانی از دانش‌آموزان را به چاپ می‌رساند. نشریه «بازی کودکان» نیز نخستین مجله ویژه کودکان در تهران بود؛ نشریه‌ای که برای نخستین بار صرفاً مخصوص کودکان منتشر می‌شد و ابراهیم بنی‌احمد صاحب‌امتیاز آن بود و عباس یمنی‌شرف آن را مدیریت می‌کرد. بازی کودکان نه‌تنها نخستین نشریه مستقل کودکان با نگرش آموزشی و پرورشی، بلکه نخستین مجله کودکان بود که با وجود دشواری‌های بسیار، ۴ سال انتشارش دوام آورد.